

עיונים לשבת פרשת שלה עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

זכירת יציאת מצרים

הרב שאולי גרינפלד

בספר המצוות, על אף שכאמור הרמב"ם מזכיר אותה בהלכות קריאת שמע.⁴

אפשרות אחת ליישב את התמיהה, היא לומר שמצוות זכירת יציאת מצרים איננה מצווה בפני עצמה, אלא חלק ממצוות קריאת שמע. וראה בספר חידוש הגר"ח⁵ שכך אכן הבין מדברי ברמב"ם הנ"ל בהלכות קריאת שמע.

ובביאור הטעם לכך שזכירת יציאת מצרים היא חלק ממצוות שמע, ביאר הרב משה צוריאלי זצ"ל בספרו אוצרות התורה ח"ב⁶, שהוא כיון שעניינה של יציאת מצרים היה שנהיה בני חורין מפרעה, ונוכל להיות עבדי ה'. וכמו שכתב המהר"ל מפראג בספרו גבורות ה'⁷:

"ומה שהשם יתברך הוציא את ישראל מבית עבדים, היו יוצאים מן העבדות לקנות מעלה האלהית".

אך ראיתי מי שכתב להוכיח, שלא ניתן להבין כך בדעת הרמב"ם. שהרי כאשר הביא הרמב"ם בספר המצוות⁸ את המצווה לעשות קידוש בשבת כתב:

"שציוונו לקדש את השבת ולומר דברים בכניסתו וביציאתו, **נזכיר בה יציאת מצרים** וקידוש היום ומעלתו והבדלו משאר הימים".

הרי שבמצוות קידוש הביא הרמב"ם את זכירת יציאת מצרים כחלק מהגדרת המצווה. ואילו כאשר הגדיר הרמב"ם את מצוות קריאת שמע בספר המצוות, לא הזכיר כלל את עניין יציאת מצרים. ומכך שהזכיר

פרשתנו מסתיימת בפרשת ציצית, אותה אנו אומרים בפרשייה השלישית של קריאת שמע. פרשייה זו מסתיימת בפסוק:

"אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים, אני ה' אלקיכם".

בשל פסוק זה, על ידי אמירתה של פרשייה זו בקריאת שמע, אנו מקיימים את מצוות זכירת יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה, וכפי שכתב הרמב"ם בהלכות קריאת שמע²: "אף על פי שאין מצות ציצית נוהגת בלילה, קוראין אותה בלילה מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים, ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה שנאמר³: 'למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך', וקריאת שלש פרשיות אלו על סדר זה היא הנקראת קריאת שמע".

והרי שכשאנו קוראים את פרשיותיה של קריאת שמע, אנו מקיימים: א. מצוות קריאת שמע. שאותה מנה הרמב"ם בספר המצוות בעשה העשירי: "הציווי שנצטוונו לקרוא קריאת שמע בכל יום ערבית ושחרית". ב. מצוות זכירת יציאת מצרים, שנלמדה מהפסוק 'למען תזכור'.

אלא שדברים אלו מעוררים תמיהה: שהרי בעוד שמצוות קריאת שמע מוזכרות בספר המצוות וכן"ל, מצוות זכירת יציאת מצרים אינה מובאת שם!

באחרונים נאמרו אפשרויות שונות להסביר מדוע הרמב"ם לא מנה את מצוות זכירת יציאת מצרים

1	במדבר ט"ו, מ"א.	4	ראה בספר אור אברהם (הרב גורביץ) ח"א סי' ע - ע"א.
2	א, ג.	5	עמ' 23 אות כ"ט.
3	דברים ט"ז, ג.	6	עמ' 981.
		7	פ' מ"ד.
		8	עשה קנ"ה.

וכן הוא במפורש בגמרא שם¹⁰:

"תניא, אמר להם בן זומא לחכמים: וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח? והלא כבר נאמר: 'הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם¹¹!' - אמרו לו: לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה, אלא שתהא שעבוד מלכויות עיקר, ויציאת מצרים טפל לו".

וכיון שהרמב"ם פסק כרבי אלעזר בן עזריה, שמזכירים יציאת מצרים בלילות, הרי שמצוות זכירת יציאת מצרים אינה נוהגת לעתיד לבוא, וכבר קבע הרמב"ם בהקדמתו לספר המצוות בשורש השלישי, שאין למנות מצווה שאינה נוהגת לדורות.

האור שמח, על הרמב"ם הנ"ל בהלכות קריאת שמע, כתב שהרמב"ם לא מנה את מצוות זכירת יציאת מצרים, כיון לדעתו זו מצווה מדרבנן. ואף שנאמר בתורה בפירוש: 'למען תזכר', פשט הפסוק מתייחס רק לזמן שבו אוכלים את הפסח, ולא לכל השנה. שהרי זהו הקשרו של הפסוק¹²:

"שמור את חדש האביב ועשית פסח לה' אלקיך, כי בחדש האביב הוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה. **וזבח פסח לה' אלקיך** צאן ובקר, במקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם. לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני, כי בחפזון יצאת מארץ מצרים, **למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים** כל ימי חיך".

הרי שהציווי בתורה לזכור את יציאת מצרים, נאמר על העת שבו מקריבים את קרבן פסח, ומה שאנו מזכירים כל יום וכל לילה אינו אלא מתקנת חכמים.

לפי הסבר זה, נצטרך לומר שהויכוח בין רבי אלעזר בן עזריה לחכמים, לא היה אלא על תקנת חכמים, וממילא הדרשה של בן זומא אינה דרשה אמיתית, שהרי מהתורה אין כלל מצווה להזכיר את יציאת מצרים. וראה בפירוש הריטב"א להגדה של פסח שהביא מי שפירש להיפך: שלדעת כולם מזכירים יציאת מצרים גם בלילה, והויכוח היה אם הזכרה זו מדרבנן או מהתורה.

הרמב"ם את יציאת מצרים בהגדרת מצוות הקידוש, ולא הזכיר אותה בהגדרת מצוות קריאת שמע, מוכח שמצוות זכירת יציאת מצרים איננה חלק ממצוות קריאת שמע.

אמנם יש להעיר, שהציטוט הנ"ל של מצוות קידוש מספר המצוות, מקורו בספרי הרמב"ם בדפוס הרגיל. אך בספר המצוות לפי התרגום של הגאון מהר"י קאפח, וכן בספר המצוות במהדורה של הרב שבתאי פרנקל, המילים 'נזכיר בם יציאת מצרים', אינם מוזכרות, ומעתה אפשר לשוב ולומר שמצוות זכירת יציאת מצרים איננה מצווה בפני עצמה בשום מקום, ולכן לא מנאה הרמב"ם בספר המצוות, ואף שהיא חלק ממצוות קריאת שמע, או חלק ממצוות קידוש, לא ראה הרמב"ם צורך להזכיר אותה בהגדרת המצוות האלו.

אפשרות אחרת להסביר מדוע לא מנה הרמב"ם בספר המצוות את מצוות זכירת יציאת מצרים, היא שהיא חלק ממצוות סיפור יציאת מצרים שאנו מקיימים בליל הסדר. אלא שבלייל הסדר יש להאריך בסיפור, ובשאר הימים והלילות מספיקה הזכרה בלבד.

יש להעיר שבשני הסברים אלו יש דוחק רב, שהרי כאמור מצוות זכירת יציאת מצרים נכתבה בתורה בפירוש, כפי שהבאנו מהרמב"ם בהלכות קריאת שמע, ואם כן מניין לנו לחדש שמצווה זו היא רק חלק ממצוות אחרות?

הסבר נוסף שהוצע, מסתמך על המחלוקת המובאת בהגדה של פסח, והיא במשנה במסכת ברכות⁹ בין רבי אלעזר בן עזריה לחכמים:

"אמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא. שנאמר: 'למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך'. ימי חיך - הימים, כל ימי חיך - הלילות; וחכמים אומרים: ימי חיך - העולם הזה, כל - להביא לימות המשיח".

הרי שלדעת רבי אלעזר בן עזריה, מזכירים יציאת מצרים בלילה, ואין מזכירים לעתיד לבוא, ולדעת חכמים להיפך - מזכירים לעתיד לבוא ואין מזכירים בלילה.

10 י"ב.:
11 ירמיהו כ"ג, ג, ז - ח.
12 דברים ט"ז, א - ג.